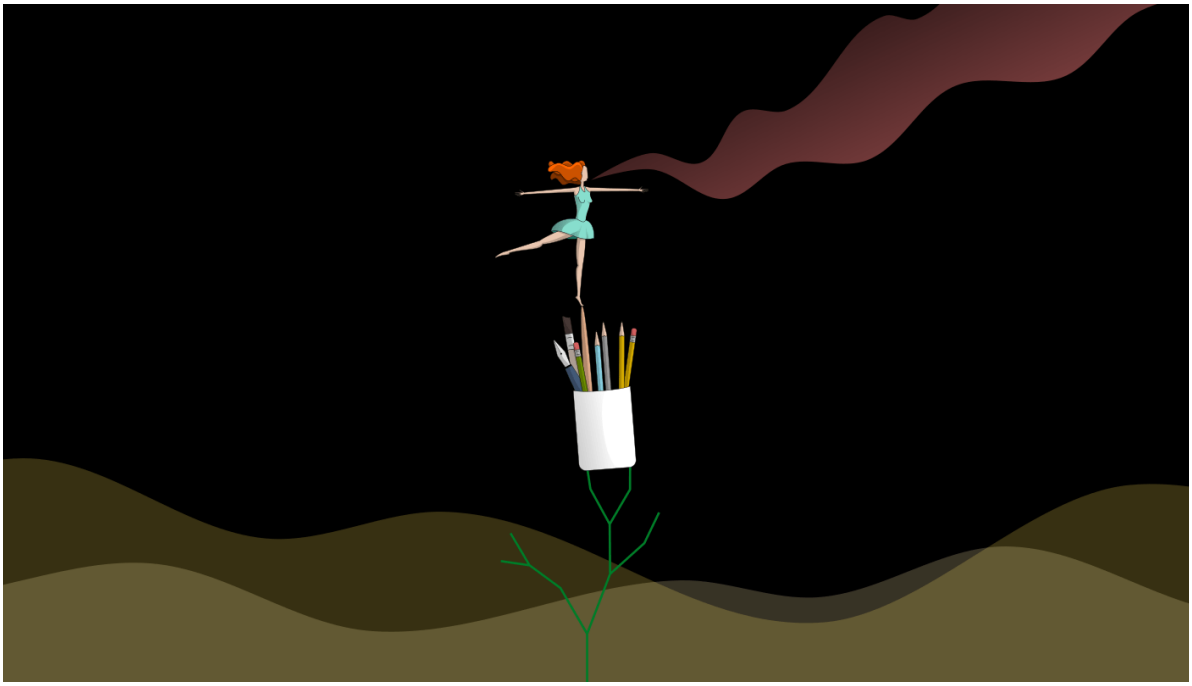
L'AGENDA 2030 COM A FULL DE RUTA

La cultura a l'Agenda 2030

Gemma Carbó Ribugent

Il·lustració: Fernando Prado

L'any 2005, 56 països d'arreu del món convocats per la UNESCO van posar-se d'acord en reconèixer que la diversitat d'expressions culturals que caracteritza la nostra societat és el que defineix un ecosistema d'humanitat clarament depenent dels ecosistemes naturals amb els que ens relacionem. Es tractava de la Convenció per a la Promoció i Protecció de la Diversitat de les Expressions Culturals (UNESCO 2005).

El 2018, 146 estats d'arreu del món més la Unió Europea formaven part ja d'aquest marc de consens internacional. La vinculació entre cultura i natura havia estat motiu de preocupació des de les primeres convencions per a la protecció del patrimoni de la humanitat [1] i té la seva millor concreció en el concepte de Paisatge Cultural (UNESCO 1972).

La cultura és, per una banda, aquest fet transversal que ens fonamenta i que ens defineix d'acord als nostres territoris i paisatges, a la nostra història. Però és també el conjunt de llenguatges i propostes que emergeixen de la nostra reinterpretació constant del passat i les creacions basades en la imaginació d'altres presents i futurs.

> La cultura, o la participació en la vida cultural, és un dret

> fonamental, reconegut en l'article 27 de la declaració de drets humans

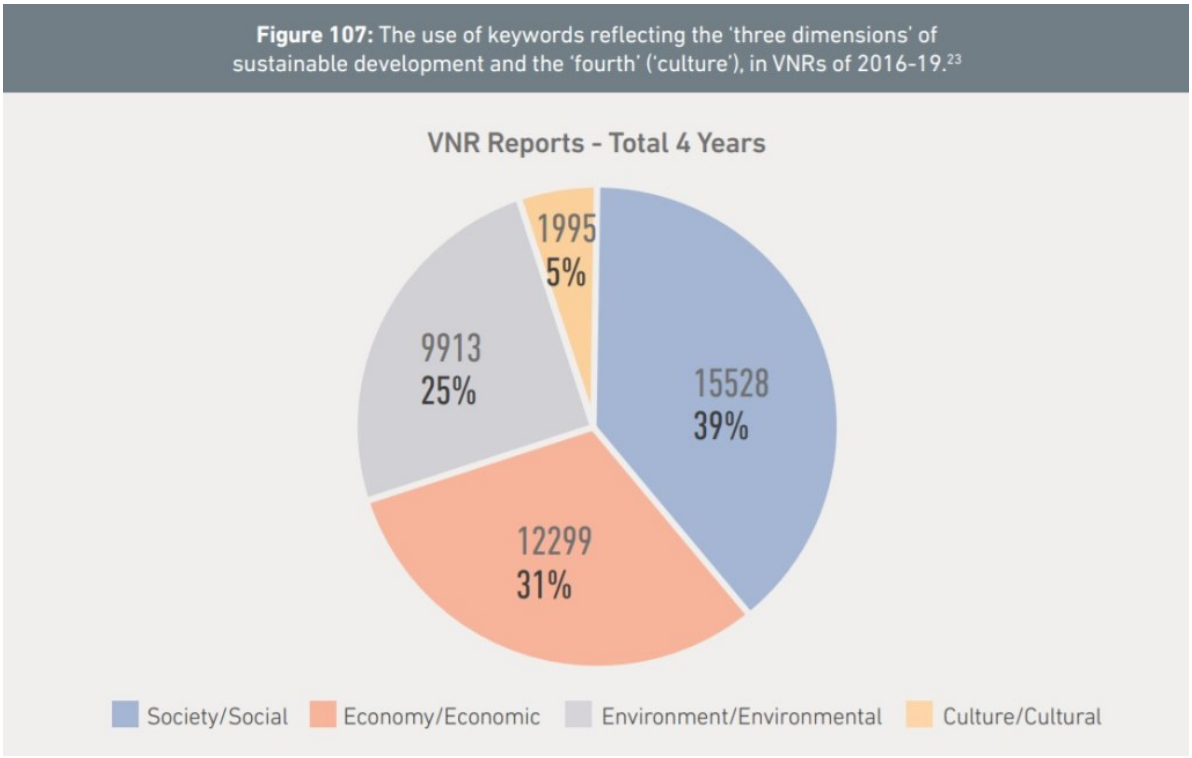
Per això, la cultura, o millor dit la participació en la vida cultural és un dret fonamental, reconegut en l'article 27 de la declaració de drets humans [2]. Un dret que els estats han de garantir i pel qual vetlla, des de l'any 2009, la relatora especial de Nacions Unides sobre drets culturals. Un dret fonamental vinculat a llibertats, limitacions i responsabilitats que està directament relacionat amb el desenvolupament en clau de sostenibilitat

La cultura: un eix transversal de la sostenibilitat?

L'Agenda 2030 no ha considerat, en canvi, la participació en la vida cultural com un dret fonamental. La campanya Objectiu Cultura 2030 engegada per diferents xarxes i institucions culturals internacionals no va aconseguir situar un ODS específic com a gran repte de sostenibilitat. La única referència explícita al sector és a la preservació del patrimoni cultural i natural en l'ODS 11.4 com a factor de construcció de la resiliència de les comunitats sostenibles.

Un informe recent de la plataforma d'institucions que lideren la campanya *Culture 2030 goal* (2019) analitza les Revisions Nacionals Voluntàries (VNR) presentades ens els Fòrums Polítics d'Alt Nivell dels darrers anys així com les Revisions Locals Voluntàries (VLR) de ciutats i governs locals amb l'objectiu d'identificar la presencia del fet cultural en les accions que s'estan emprenent des dels governs i les polítiques.

L'informe parteix d'una lectura de l'agenda amb les ulleres culturals i identifica que s'hi fa referència de manera explícita només en el preàmbul, on es parla de protegir la diversitat natural i cultural així com de promoure el diàleg intercultural.

CULTURE IN THE IMPLEMENTATION OF THE 2030 AGENDA, CULTURE 2030 GOAL CAMPAIGN

De manera més transversal, però, la cultura apareix en l'indicador 2.5 vinculat a fam zero per la qüestió de la protecció intel·lectual dels sabers tradicionals i locals referits a les patents i la comercialització dels recursos genètics relacionats amb l'alimentació.

Una de les connexions més evidents és també amb el món educatiu i en concret, l'indicador 4.7 es centra en la qüestió d'educar per a la no violència, l'apreciació de la diversitat cultural i l'educació per a la sostenibilitat.

L'indicador 3 de l'ODS 8 fa al·lusió a la necessitat de recolzar a creadors i a acompanyar processos d'innovació cultural referint-se al potencial de l'economia cultural i creativa per a la creació de llocs de treball i a la urgent necessitat de dignificació dels existents. En el mateix ODS, en l'indicador 8.9 es fa una clara referència a la producció cultural local.

L'estudi també detecta que, en un rang establert a partir de la identificació dels conceptes vinculats que apareixen en els informes, s'observa una estreta identificació entre la cultura i el turisme. Entre els països millor posicionats segons aquest índex hi apareixen 3 països que lideren també l'índex de la organització mundial del turisme pel que fa a dades de recepció de visitants, Turquia, Itàlia i Espanya.

Finalment, la relació amb drets, deures i llibertats es fa evident en l'indicador 16.4 que reclama el retorn d'objectes patrimonials sostrets o el 16.10 que ens parla de la necessitat de garantir l'accés al coneixement i la informació i la necessària protecció de les llibertats d'expressió artística.

> L'Agenda 2030 no ha considerat la participació en la vida cultural com un dret fonamental. Tot indica, però, que actualment s'estan fent passes importants per posicionar el sector a l'agenda de la sostenibilitat

En un segon treball, liderat per *Voices of Culture* i que deriva d'un diàleg estructurat entre la societat civil i la Unió Europea, el sector cultural apareix compromès de manera evident amb els ODS4, ODS8, ODS11 i ODS13 i en les recomanacions finals es constata que les revisions dels països no estan incloent indicadors i referències sobre l'ODS 11.4 o que la sensibilització i formació sobre les connexions entre cultura i agenda 2030 són molt limitades i poc representatives arreu.

A nivell estatal, la xarxa REDS ha constituït un grup de treball i ha llançat una primera publicació sobre el tema en coordinació amb la secretaria general per a l'Agenda 2030 [3]. I finalment, a Catalunya, el CADS està iniciant el treball sobre cultura en el marc de l'Aliança Catalunya 2030.

Tot indica, doncs, que es fan passes importants per posicionar el sector de la cultura en relació a l'agenda de la sostenibilitat.

Noves mirades de i a la cultura

Segons l'estudi de *Voices of Culture* (2020), darrerament l'ODS 13, el que fa esment de l'emergència climàtica és un dels nexes amb més apropiació i compromís entre els professionals de la cultura a Europa.

L'any 2019, la Fundació Carulla i el Museu de la Vida Rural, seguint les passes de la iniciativa anglosaxona van declarar l'emergència i es van comprometre formalment amb l'Agenda 2030 i el treball del CADS [4]. D'aquesta manera es volia fer visible la tendència internacional que equipaments, institucions, entitats i creadors vagin convertint-se en actors i espais de transformació social per al desenvolupament sostenible.

Com assenyala la declaració, el sector de la cultura ha de fer una clara aposta per esdevenir sostenible i, al mateix temps ha de fer possible el canvi de relat que implica, en definitiva l'assumpció de la idea de sostenibilitat.

En aquest sentit, el Consell Nacional de les Arts i la Cultura de Catalunya (CoNCA 2020) publicava recentment un estudi que mostrava una tendència clara a la consideració de la viabilitat ambiental, econòmica i social de les propostes artístiques i culturals a Catalunya.

En paraules de Laura Pando, autora de l'estudi del CoNCA:

"(...) la comunitat cultural i artística es troba en una posició privilegiada per democratitzar

aquesta transició i empènyer els marges de les nostres nocions individuals i col·lectives, així com encarnar la transformació a què ens enfrontem…" però fer-ho implica també fer un canvi intern: "…introduir models de producció artística que minimitzin els impactes mediambientals i creïn mecanismes de regeneració social i ecològica que reforcin i validin aquesta acció creativa i cultural" (CoNCA 2020).

L'espai cultural es reivindica com l'espai que convoca a tothom i, per tant, on hem de ser capaços de dialogar i entendre'ns, de buscar alternatives creatives. És aquesta doble essencialitat del fet cultural la que caldrà tenir molt present i la que, a Catalunya, suposa una oportunitat d'innovació importantíssima per dibuixar eixos de futur.

L'estudi de la campanya Culture2030goal recomana en aquest sentit començar a treballar des d'aquesta perspectiva, i això vol dir:

- Contextualitzar els ODS en cada territori i localitat d'acord amb les realitats socioculturals. Especialment quan parlem de salut i benestar (ODS3), ciutats i comunitats (ODS11), educació (ODS4) o governabilitat, justícia i pau (ODS 16).
- Biblioteques, museus, comunitats culturals han de ser vistos com a serveis essencials (ODS1) com a oportunitat per a superar les diferències de gènere (ODS5) i garantir l'educació inclusiva de la diversitat cultural (ODS4) o la reducció de les desigualtats (ODS 10).
- Entendre els coneixements, sabers i recursos culturals com a actius per a la transició a la sostenibilitat especialment quan parlem de fam zero (ODS2), educació per a la sostenibilitat (ODS4), ús sostenible dels recursos (ODS6, 7, 13, 14, 15), promoció del turisme sostenible (ODS 8), evolució sostenible de la relació rural-urbà (ODS11), adopció d'hàbits de consum sostenible (ODS12) o adaptació a l'emergència climàtica (ODS13).

Catalunya, laboratori cultural per la sostenibilitat

La consideració de la cultura com a element d'innovació, com a eina de creació de relat i com a substrat facilitador dels canvis que requereix la sostenibilitat hauria de permetre'ns a Catalunya, identificar bones i males pràctiques presents arreu del territori i convertir-les en referents multiplicables. Apuntem aquí, algunes tendències a estudiar:

On està treballant ja la cultura en clau de sostenibilitat a Catalunya?

Hem avançat en la consideració de la cultura com a bé essencial i com a dret fonamental. La tasca de les administracions públiques, del parlament i de les institucions és rellevant però cal que s'enforteixi i es reforci per tal que la declaració no sigui només simbòlica sinó

que vagi acompanyada de recursos i normatives per a la seva aplicació.

El sector de la cultura es defineix a Catalunya per una precarietat històrica que la pandèmia de 2020 ha accentuat. Malgrat ser un sector resilient i avesat a les dificultats, amb tendència al creixement i a la generació de llocs de treball entre 2018 i 2020 [5],i la seva realitat es caracteritza pel fort pes de les petites i micro-empreses, pel treball personal i per la dependència de la programació del sector públic. L'impacte del tancament i l'aturada d'activitat professional entre març 2020 i avui, es pot constatar en les dades de l'informe SOS cultura de la Fundació Carulla [6] o en l'informe anual del CoNCA.

A inicis del primer confinament, un total de 4.816 empreses culturals van acollir-se a la situació d'ERTO amb un total de 43.927 empleats afectats. A inicis de juliol, aquestes xifres havien augmentat considerablement, fins a arribar a 5.888 empreses i 52.997 empleats en situació d'ERTO. Aquesta dada indica que un cop acabat el confinament el sector cultural continua tenint dificultats extremes per aconseguir la normalitat (CoNCA 2019 pp 60).

I, malgrat tot, ha estat precisament en el context de confinament quan hem pres consciència del rol central que la música, el dibuix, la poesia, la dansa, la cuina, el cinema o els videojocs entre d'altres expressions artístiques i culturals tenen en les nostres vides. El món artístic s'ha posat més que mai al servei de la ciutadania i ha aconseguit ser reconegut com a bé essencial pel govern de la Generalitat.

És per aquest motiu que el Govern acorda declarar la cultura com a bé essencial per al desenvolupament integral de la personalitat individual i col·lectiva, que, sense perjudici d'altres drets, cal preservar i fomentar [7].

> El sector de la cultura es defineix a Catalunya per una precarietat històrica que la pandèmia ha accentuat. Malgrat tot, ha estat precisament en el context de confinament quan hem pres consciència del seu rol central

Aquest acord ha de servir com a punt de partida per elaborar el marc normatiu que garanteixi i reguli l'accés a la cultura i els drets culturals de la ciutadania, que permeti accelerar la represa dels diversos sectors culturals i que doni resposta a les necessitats dels professionals i dels esmentats sectors.

S'ha fet també una tasca important en la definició de polítiques en l'àmbit local seguint les recomanacions de la guia pràctica per a l'acció local de la CGLU [8] així com en la definició participada de l'agenda cultural rural. Equipaments com l'MVR han organitzat sessions de trobada del sector cultural per discutir sobre imaginaris del món rural que incloguin les oportunitats econòmiques, socials i mediambientals que generen les pràctiques i els serveis culturals.

Una de les grans línies de treball és també la de l'educació per a la sostenibilitat que té una llarga tradició en l'educació ambiental a Catalunya però que ara, cal que inclogui les arts i el patrimoni cultural per tal de humanitzar els reptes científics, tecnològics i ambientals. El projecte Patrimoni-Educació de l'institut d'Estudis Ilerdencs [9] és un bon exemple d'un treball en xarxa de diferents actors culturals i educatius que repensen la seva tasca en clau d'agenda 2030. Destacable es també el compromís d'institucions, equipaments i actors que estan fent una aposta seriosa per la reducció del seu impacte ambiental com són el MNAC, l'MVR, el Festival Cruïlla i d'altres exemples identificats en l'estudi sobre lideratge mediambiental en el sector cultural català. (CoNCA 2020)

Pel que fa a la creació de relats i continguts per exemple és importantíssim a Catalunya el món dels videojocs. Herobeat Studios, amb la seva proposta Endling es centra en l'impacte que tindrà el fet de no canviar els hàbits que tenim ara en un futur. És la historia de una família de guineus que es troba en el seu àmbit natural destruït i desforestat per la raça humana. El jugador s'identifica amb els protagonistes del joc, que té lloc a espais que donen pas a la reflexió.

No podem oblidar, tampoc, la innovació en el món del disseny a Catalunya que està apostant per esdevenir cada vegada més sostenible entenent que, justament el disseny és el primer pas essencial en la cadena de producció del futur en àmbits com la moda, la papereria, els sistemes d'embalatge. També l'arquitectura, puntera a Catalunya està investigant en tendències com la bioconstrucció i la recuperació de sabers i tècniques tradicionals que esdevenen ara, factors d'innovació.

L'any 2021 serà, per altra banda, l'any de l'alimentació sostenible amb una clara relació amb la cuina de proximitat que recupera productes i identitats locals arreu del territori des d'iniciatives culturals de recerca en etno-botànica.

En la producció literària i audiovisual destaca l'esforç permanent per preservar la diversitat lingüística. En la música i les arts visuals i escèniques transformadores cada vegada més propostes fan visibles les injustícies ambientals, socials i econòmiques a resoldre i donen les eines estètiques per imaginar noves realitats

> La sostenibilitat passa per recosir la relació entre natura i cultura, comprendre el vincle sistèmic entre les espècies biològiques del planeta, assumir la necessitat de garantir la diversitat cultural i natural i ser conscients del caràcter vulnerable de les nostres formes de vida

I, finalment, en la definició de models de turisme de proximitat, cultural, sostenible, connectat a les comunitats i a les persones, que recupera l'essència del viatge i el diàleg intercultural i/o en el suport a la cultura popular i les festes tradicionals que aposten per a

la integració de la diversitat cultural hi ha tot un darrer eix de treball importantíssim molt relacionat amb la reflexió sobre el món rural i la gestió del paisatge cultural al que ens referíem a l'inici de l'article. La sostenibilitat passa per recosir la relació entre natura i cultura, comprendre el vincle sistèmic entre les espècies biològiques del planeta, assumir la necessitat de garantir la diversitat cultural i natural, ser conscients del caràcter vulnerable de les nostres formes de vida. La recepta per superar la pandèmia/sindemia que vivim és la memòria, el coneixement, la imaginació, les arts i la creativitat alhora que la ciència i la tecnologia.

NOTES I REFERÈNCIES

1 — La Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, aprovada per la Conferència General de la UNESCO l'any 1972, és l'instrument normatiu més important de la comunitat internacional per a la identificació, la protecció i la preservació del seu patrimoni cultural i natural de valor universal excepcional.
2 — Adoptada i proclamada per l'Assemblea General de les Nacions Unides, resolució 217 A (III), de 10 de desembre de 1948.
3 — Xarxa espanyola per al Desenvolupament Sostenible, REDS (2020). *Cultura y Desarrollo Sostenible. La dimensión cultural de la Agenda 2030*. Disponible en línia.
4 — "El Museu de la Vida Rural declara l'emergència climàtica". Notícia publicada al web de la Fundació Carulla el 7 de setembre de 2019. Disponible en línia.
5 — Segons el departament de Cultura, les empreses culturals durant el gener del 2020 van aconseguir una facturació de 45 milions d'euros en un inici d'any espectacular que superava la mitjana mensual, que se situava entre 37-40 milions de facturació.
6 — Fundació Carulla, Plataforma d'Arts de Carrer i Street Arts Manifesto (2021). *L'impacte de la COVID a les arts de carrer*. Informe de resultats / Estat del sector. Disponible en línia.
7 — "El Govern declara la cultura bé essencial". Notícia publicada al web gencat.cat el 22 de setembre de 2020. Disponible en línia.
8 — Ciudades y Gobiernos Locales Unidos (CGLU) i Culture 21. *La cultura en los objetivos de desarrollo sostenible: guía pràctica para la acción local*. Guia publicada el maig de 2018. Disponible en línia.
9 — "Otras miradas a la Agenda 2030: el patrimonio y sus valores educativos". Conferència divulgativa a càrrec de Maider Maraña, directora de la Fundació Baketik. Servei Educatiu del Segrià. Informació de la xerrada disponible en línia.

BIBLIOGRAFIA

CoNCA (2019). *Informe anual sobre l'estat de la cultura i les arts 2019*. Barcelona, 21 d'octubre de 2020. Disponible en línia.

CoNCA (2020). *Lideratge mediambiental en el sector cultural i creatiu català*. Barcelona, 2020. Disponible en línia.

Culture2030Goal (2019). *Culture in the Implementation of the 2030 Agenda*. Barcelona, Paris, Harare, Sydney, Montreal, The Hague and Brussels: culture2030goal campaign. Publicat en el marc de la primera cimera de l'ONU sobre els ODS que va tenir lloc els dies 24 i 25 de setembre de 2019. Disponible en línia.

UNESCO (2005). Convenció sobre la promoció i protecció de la diversitat de les expressions culturals. París, 20 d'octubre de 2005. Disponible en línia.

UNESCO (1972). Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial. París, 17 d'octubre de 1972. Disponible en línia.

VOICES OF CULTURE (2020). *Brainstorming Report. Culture and the United Nations Sustainable Development Goals: Challlenges and Opportunities*. Brussel·les, Comissió Europea. Febrer de 2001. Disponible en línia.

Gemma Carbó Ribugent

Gemma Carbó Ribugent és directora del Museu de la Vida Rural de la Fundació Carulla. És gestora cultural i doctora en Ciències de l'Educació, especialitzada en l'àmbit de les polítiques culturals i educatives. Interessada des de sempre en les connexions entre el món de la cultura, l'educació i el desenvolupament sostenible, també és presidenta de la Fundació Interarts, que treballa en clau de cooperació cultural internacional, i de l'Associació ConArte Internacional per a les arts en l'educació.